

10-41631175

ideološko u umetničkom delu

• VOJISLAV LUBARDA:

Stekao sam utisak da smo razgovarali o kulturnoj politici i njenim problemima obarajući se isuviše na birokratiju; i da smo o birokratiji razgovarali vrlo često birokratski, bez osećanja i sluha za drugo. Mislim da se problemi kulturne politike ne rešavaju niti mogu rešavati meditiranjem ili filozofiranjem, kao što se ovde ponekad radi, iako su ta mišljenja bila za mene sva zanimljiva. Slušao sam dve-tri grupacije mišljenja i posle svakog diskutanta rekao sebi: pa slažem se s njim, a odmah iz njega, slagao sam se sa njegovim protivnikom. Problem je u nama.

Naveo bih jedan primer. Upravo Slobodan Novaković dok je sedeo u Predsedništvu ispoljio je nekoliko opipljivih elemenata birokratskog odnosa, i ja sam posle toga, sedeći s jednim prijateljem, morao da ga ubedujem kako Slobodan nije birokrata, jer ja to znam. Posle sinoćne predstave „Komarca“ i njegovog „Diogena“ nadam se da se i moj prijatelj razuverio. To pokazuje da je reč obična.

Najviše bih se složio sa istupanjem druga Raše Popova. Ovde se govorilo o birokratiji u našem kulturnom i političkom životu. U praksi je to mnogo jednostavnije, što je Raša Popov vrlo lepo pokazao. Ja ću pokušati da govorim o jednoj stvari koja je bliža zemlji. Čovek koga ja poznajem je u dodiru sa zemljom, jer je zemlja gljivava, jer se zemlja nagomilava i on klica. Ja sam heč da govorim o otuđenju i o očovečenju. Interesuje me dilema savremenog čoveka koji je podvojen, gotovo plavski razapet, između želje da zadovolji svoje lične prohteve, žedi da živi život, uživa u svemu što je ljudsko, da nadoknadi ono što su propustile desetine generacija, njegovih predaka, i što je on sam propustio, a da istovremeno ostane i dalje revolucionar, komunist, da i dalje vrši revoluciju koju je započeo u sebi i oko sebe pre deset ili dvadeset godina.

Pobude, često, prva dilema. Svedoci soo razumljivo ljudske trke da se što pre i što više ugrabi od mnogobrojnih zadovoljstava života, na tom strmom putu samozaborava i samozavaravanja ostaju tragici i groteskni ljudske ljudstva, koje uporno pokušavaju da ubede i sebe i druge oko sebe da su još uvek ono što su bili — borci za pravdu i jednakost, da su: komunisti. Reč je o sifovskom pokušaju da se pomire dva suprotna i nepomirljiva, a ipak u svojoj suštini i ljudski jedinestvena tako svesti: večitja težnja očovečenog čoveka da pobeđi lepota života, ideal koji se ispred sebe zacrtali ideolozi komunizma. Taj ideal traži, međutim, veći odricanje, gotovo nadljudske žrtve pojedinca u miru, ljudski možda i teže nego što su bile žrtve i odricanja u ratu. A mi smo, govorimo to otvoreno i odavno, uvereni da smo dali dosta, da je vreme i za radosti, uživanja — neka se malo odriču i oni koji dolaze iza nas.

Ovu ljudsku dilemu, ponavljam, sasvim shvatljivo, ne čak i opravdano, nazvao sam, za sebe, privatno, problemom otuđenja, jednim više nego zanimljivim procesom koji traje u savremenom čoveku, a koji nije nov kao pojava vezana isključivo za naše dane, ali je nov po svojoj snazi, po onome kako se reflektuje u čoveku-komunisti, kakvim ga zaboravom mami i time gov sve, kakvom odisejskom zaluduje. Interesuje me u stvari, trenutno u kome čovek komunista, čovek, zapravo, koji veruje da je komunist, prestaje da vrši revoluciju, trenutak i trenuci u kojima on, opijen, uspehom, ili zamućen nečim drugim, počinje neprimetno da zaboravlja — šta je. Interesuje me ona skliska ivica što nas neumitno sa svakog našeg koraka može da odvede na stranputicu.

Reč je, u stvari, o tragediji revolucionara i o tome kako i kad uspeh može da kumpira revolucionarnu ideju. Naši pisci, i stari i mladi, beže otvoreno od savremenih tema i ovaj svoj korak opravdavaju između ostalog i time što u savremenom životu nema istinske drame, nema tragičnog, što je neophodan zaloga prave literature i presudan čvor u izgradnji jednog života, uverljivog junaka. A to je obična obmana.

Možda ni jedna ljudska dilema dosad, od prvih znakova čovekove društvene svesti, nije imala tako herojsko-tragičan prizvuk, nije bila tako ljudski neumoljiva, kao dilema komunista, tog dosad najizgrađenijeg i društveno najdogovornijeg ljudskog bića koji se nalazi u odisejskom procesu, voden s jedne strane težnjom da bude čist a s druge strane onim ionskim u sebi, onim nagonskim što još nije uspele da zatomi kultura, što još nije izgledila društvena etika i prekalila klasna borba (ovo je mislim, najvažnije) što tinja u njemu, naizgled zaboravljeno, prati ga prijatno, nevidljivo, kao slepo crevo, čeka negde u zasedi, vreba trenutak nepreznosti, lopovski iho, i odjednom mu kaže — stoji ili još češće, ne kaže ništa, već se vuče za čovekom i stalno mu baca

klipe pod noge. Teško je zaista ostati na nogama, pogotovo ako se ide brzo, kao što mi idemo, pogotovo ako se ne obazire, kao što se mi, zahuktali, često neobaziremo. I tada, ne očekujući, najednom i sasvim iznenada, mi vidimo da se — sklizamo. Nekada je to samo varnica u nama ili nekakav rez. Onaj ko ima snage spasa se, izvlači, ali malo ko ostane potpuno čist. Nastaju razni kompromisi, što je već samo po sebi ako ne tragedija a ono — groteska.

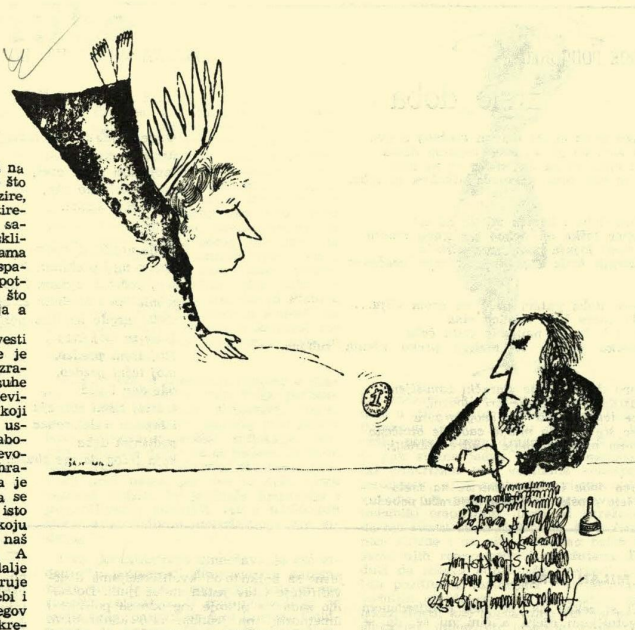
U ovoj dilemi, u ovom trenutku svesti i savesti jednog komunista, za mene je najzanimljiviji onaj naš čov koji je izrastao iz opunjak, doskora gladan i suhe kukuruze. Sada je on s širokim kajševima potvaljaka i mlohavim trbuhom koji istura ispred sebe kao zastavu, simbol uspeha. Taj i takav naš čov, dakle, zaboravlja brzo da je bio običan borac revolucije, da ga je revolucija digla i nahranila, već je nepokolebljivo uveren da je on digao i da on hrani revoluciju, da se i dalje žrtvuje za revoluciju, da je isto što i revolucija, pa dakle i pravda koju revolucija nosi. Umesto cilja revolucije naš čov istura ispred sebe cilj — sebe. A tragedija je njegova u tome, što on i dalje životno veruje da vrši revoluciju, veruje da je — komunist. Druge meri po sebi i drugim sudi po sebi. Sve je sad njegov lični aršun, iako taj aršun ponekad iskreno i dalje pruža ispred revolucije, ispred partije. To je tragika bivšeg ratnika, koji je u revoluciju usao bez prave klasne svesti (u suštini, on je prišao borbi da zadovolji svoje lične interese, da zbaci nepravdu sa svojih vlastitih leđa) i koji je u danima ratnog vinora, ikad nije imao vremena da misli na sebe i kad je bio vrenesen jednim opštim oduševljenjem herojskog vremena, bio je ponekad i pravi heroj. Ali postoji i tragika običnog malograđanina koji je pripao revoluciji u času kad je ona sigurno pobeđivala, kad se znao šta će — biti, a koji je u prvim danima slobode bio, takode ponekad spreman, iskreno spremna, da se žrtvuje, da dokazuje kako nije gori od onih koji su ginuli za slobodu. Mnogi od njih iskreno i dalje veruju da grade novi svet, ali time u stvari, potranjuju samo svoje ljudje o sebi, po-drazavaju one koji su bolji od njih, idu, usudujem se reci za modom, ali njihovim pravi snovi strpani su u bakrač sasvim ličnih interesa. Nova je samo boja tih interesa, njihova glazura, a ostali su ono što su i bili: obična malograđanska žudnja za spokojem i mirnim uživanjem — ne diraj me, neću te dirati.

Ova tragedija našeg savremenog junaka svedena na svoj osnovni smisao, upotreba, mogla bi da se formulise ovako: juče borac, prosvavljeni zatnik, danas birokrata, ponekad samoziv i gramežljiv, juče srojevac, idealista, danas samozadovoljni direktorci, šet koji sve zna, načelnik koji nema vremena, ponekad i sitni lopov koji vešto računava (lopov ne mora vedit da krade) u svoju korist, razumljivo.

Pa ipak, za mene nije tragedija u tome što su pojedinci izneverili onaj najviši ideal revolucije, što su taj ideal zaboravili onda kad su u sebi, nego je ta njihova tragedija u tome što i dalje veruju (ako veruju) bilo da su direktori ili načelnici, da i dalje govore ispred revolucije, da je revolucija i socijalizam ono što je u njima, ono što su oni — postigli. Svoje malo građanske prohteve poistovetili su sa idealom socijalizma. Za pisca, u ovom trenutku, problem se sastoji u tome da odredi šta je ono primarno u njima. Da li ono što su se borili, što su nesebično ginuli za ovo danas, ili je primarnije u njima ovo danas, kad su se zaboravili, ili počinju da se zaboravljaju, uljuljkani, da imaju oči i uši; neće više, ili ne mogu, ni da gledaju, ni da slušaju na pravi način, iako su čak i plaćeni za taj posao, dobro plaćeni, najčešće. Takav ce vas čov teško primiti, a kad vas i primi, izgledaće vam kao da govorite različitim jezicima. I još ovo: na skupovima u javnosti taj polukomunist (a tako sam ga ja nazvao uprkos toga što u stvarnosti mogu postojati samo pravi komunisti, sve ostalo je privrask, logika računice) bez obzira iz kog je korena izrastao, spreman je uvek da govori „prijateljno“ i da napada oštro, sa teškim osudama, sve moguće negativne pojave. On i takvi kao što je on, kažnjavaju nemilosrdno druge, ali kad se vrate u svoj vlastiti zapećak, kad sklone oči ispred svedoka, onda rade isto ono što su pre jednog časa kritikovali, zbog čega su izričali oštre kazne. I pri tome se nimalo ne crvene.

Naglašavam: govorio sam o pojavama, o slučajevima koji su pojedinačni, manje ili više česti, ali nikako — osnovna slika vremena. To je samo jedna od bezbroj mogućih savremenih tema.

Ako se jedan pisac odluču da govori o temi koju sam ovde zacrtao, onda on mora da shvati, upozna i razumije suštinu pro-

blema, pojava (prvenstveno uzroke tih pojava) o kojima sam govorio. Sve se to mora osetiti i srcem, ako želimo da pišemo — istinu. Punu istinu. Mržnja ne pomaže. I sada tek, u tome, dolazi do osnovnog problema. Koliko i šta savremeni pisac može uneti u svoje delo od svih tih mogućih, akutnih ljudskih dilema, koje se reflektuju i na ideologiju, idejnu čvrstinu, stav, svakog čoveka. Ja sam za punu i neumoljivu istinu, raskrinkavanje. Za kritiku sam koja negira, ali negira iz ljubavi, stvaralački, za bolje, a ne iz želje da okalja, unizi, uništi. Delo iz savremenog života mora u sebi da nosi obavezno i ideološki aspekt problema o kome govori. Protivnik sam, međutim, parola, one su u literaturi uvek štetne, pa bile i komunističke.

Za marksiste je stvar jasna: revolucija je permanentna, izostaju samo kultavice i oni koji su slučajno, ili iz računice, zalu tali u redove revolucionara. Ne treba nikada, međutim, izgubiti iz vida misao da je osnovni put revolucije, socijalističke revolucije, put ka punoj humanizaciji čoveka i ukupnih ljudskih odnosa. Na ovom našem, jugoslovenskom putu u socijalizam (Program SKJ, novi Ustav) problem otuđenja, o kome sam govorio, postaje za pravo problem borbe za očovečenje čoveka, jer je to jedini pravi put za otelotvorenje suštine socijalizma i tamo, dalje, komunizma.

Greške svakog čoveka su razumljive, moguće ih je razumeti, inače ne bismo bili ljudi. Upravo zbog toga i smatram da savremeni umetnik mora da kaže punu

istinu o tome, koliko smo komunisti u svom unutarnjem biću, kad nas drugi ne gledaju. Vreme je već da se na pravi način razdvoje, razluče (u literaturi) komunisti i oni koji nose crvenu knjižicu kao pau-novo pero.

Mene, kao pisca i u ovom trenutku, najviše interesuju — ljustrure. Ma kako one kukavno mogle da izgledaju, u njima se krije čovek, tragedija. No, ima među tim ljustrurama i onih koje zaista ne treba žaliti. Umetnik među nama biće onaj koji bude znao da vidi na pravi način. Ni više ni manje nego što treba. Savremeni pisac mora se u prvom redu osposobiti da hvata onu vešću, ali u našim danima specifičnu i neponovljivu igru čoveka sa samim sobom, a istovremeno i čoveka u igri sa svojom okolinom.

Zelo sam, u jednom trenutku, da govorim o sociološkim, kulturnim, etičkim i drugim problemima otuđivanja, da pokušam naći odgovor na pitanje, zašto je naš današnji malograđanin ovakav kakav je, ali sam shvatio da bi to morala biti analiza koja zahteva mnogo ozbiljnije tragiranje, izučavanje i zapravo.

A tu upravo, u takvim krugovima, uveren sam, leži nekoliko važnih problema koje je naša savremena literatura, dosad, ostavljala po strani. A vreme je da im se okrenemo, tim problemima.

(Diskusija vodena 3. juna 1963. god.)

„POLJA“ OBJAVLJUJU U OVOM BROJU REDIGOVANU DISKUSIJU SA TREĆEG STRAZILOVSKOG SUSRETA KOJI JE ODRŽAN U NOVOM SADU 1. 2. I 3. JUNA 1963. GODINE. OVAJ MATERIJAL CE OMOGUĆITI POTPUNJI UVID U RAZGOVORE KOJI SU VODENI NA SUSRETU, A SIGURNO CE UTAČITI I NA NASTAVLANJE POLEMICKIH STRAZILOVSKIH RAZGOVORA, PRE SVEGA U LISTOVIMA I CASOPISIMA — ORGANIZATORIMA OVOGODISNJEG STRAZILOVSKOG SUSRETA.

ODLOMKE STRAZILOVSKIH RAZGOVORA OBJAVILI SU DO SADA „VIDICI“ I „ODJEK“, A PREDUSRETSKE TEZE UČESNIKA — „POLJA“, „VIDICI“, „STUDENT“, „ODJEK“ I „DNEVNIK“.

REDAKCIJA SE IZVINJAVA OSTOJI KISIČU, VITI MARKOVIĆU I DEJANU DURKOVICU ŠTO, ZBOG NEPOTPUNOSTI STENOGRAFSKIH BELEZAKA, NIJE U MOGUĆNOSTI DA OBJAVI NJIHOVE DISKUSIJE.

UČESNICI STRAZILOVSKOG SUSRETA SU PREDLOŽILI DA SE DO KRAJA GODINE ODRŽI SAVETOVANJE REDAKCIJA LISTOVA I CASOPISA KOJI OKUPLJAJU MLADNE INTELKTUALCE RADI USPOSTAVLJANJA ČVRŠĆE I ORGANIZOVANJE SARADNJE I RAZMATRANJA NEKIH PROBLEMA NJIHOVE ORIJENTACIJE I SARDRŽAJA.

ODLUČENO JE DA SE OVO SAVETOVANJE ODRŽI U NOVOM SADU U ORGANIZACIJI REDAKCIJE „POLJA“.